บทที่ 3

ลักษณะของเอกสารทางประวัติศาสตร์ไทย

หลักฐานเอกสารที่ใช้ศึกษาค้นคว้าเรื่องราวทางประวัติศาสตร์ของไทยโดยทั่วไป ได้แก่ จารึก ตำนาน พงศาวดารชาติไทย พงศาวดารความรู้ต่าง ๆ คำให้การ จดหมายเหตุโหร จดหมายเหตุของชาวไทยและชาวต่างประเทศ สนธิสัญญาทางไมตรี สนธิสัญญาเกี่ยวกับเรื่องการค้าขาย ทำเนียบนามต่าง ๆ กฎหมาย ใบบอกหมายรับสั่ง พระราชกำหนด พระราชกฤษฎีกา ประกาศของทางราชการ หนังสือและเอกสารสำคัญ ๆ ทางประวัติศาสตร์ ฯลฯ ส่วนเอกสารที่ใช้ศึกษาประวัติศาสตร์ไทยสมัยแรก ราวปลายพุทธศตวรรษที่ 18 ถึง ต้นพุทธศตวรรษที่ 21 เท่าที่ได้มีการจัดพิมพ์เป็นภาษาไทยออกเผยแพร่แล้วและจะได้ใช้ศึกษาเพื่อประเมินค่าเนื้อหาสาระในวิทยานิพนธ์นี้ ได้แก่ เอกสารประเภทจารึก และเอกสารที่เป็นบันทึกลายลักษณ์อักษรในรูปหนังสือ

1. จารึก

คำว่า จารึก แปลว่าเขียนรอยลึกเป็นตัวอักษรบนแผ่นศิลาหรือโลหะ[1] ในสมัยโบราณปรากฏว่าชนชาติที่ตั้งถิ่นฐานอยู่ในดินแดนสุวรรณภูมิ มักจะบันทึกเหตุการณ์สำคัญ ๆ โดยการจารึกตัวอักษรเป็นเรื่องราวลงบนวัสดุต่าง ๆ ที่มีความคงทนถาวร วัสดุที่นำมาใช้ในการจารึกกันมากก็คือ แผ่นหิน จึงเรียกกันว่าศิลาจารึก ส่วนวัสดุอื่นๆ ได้แก่ แผ่นอิฐ แผ่นเงิน แผ่นทอง แผ่นดีบุก และแผ่นลาน ตลอดจนจารึกไว้ตามผนังของโบราณสถานและที่ปูชนียวัตถุ เช่น ที่ฐานพระพุทธรูป เป็นต้น เรื่องราวที่จารึกไว้บนจารึกต่าง ๆ ที่พบในดินแดนที่เป็นประเทศไทย ส่วนมากเป็นเรื่องเกี่ยวกับกษัตริย์และศาสนา และในการจารึกได้พบว่าใช้ตัวอักษร และภาษาต่าง ๆ กัน มีทั้งจารึกที่เป็นภาษาไทย ขอม มอญ ทมิฬ บาลี และสันสกฤต

---

[1] พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2493, หน้า 289.

ประวัติของจารึกที่พบในประเทศไทย ศิลาจารึกที่ปรากฏศักราชเก่าที่สุด คือ จารึกของเจ้าขอม ชื่อจิตรเสนา พบที่ปากน้ำมูล ได้จารึกไว้เมื่อราว พ.ศ. 1200 ส่วนจารึกโบราณอื่น ๆ ที่ได้พบตามท้องถิ่นในจังหวัดต่าง ๆ นั้น เป็นจารึกเรื่องราวของอาณาจักรทวารวดี ศรีวิชัย กัมพูชา หริภุญชัย สุโขทัย ลานนาไทย กรุงศรีอยุธยา และรัตนโกสินทร์

การรวบรวมเก็บรักษาจารึกที่พบในประเทศไทยได้เริ่มขึ้นในสมัยพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว เจ้าฟ้ามงกุฎขณะที่ทรงผนวชได้เสด็จธุดงค์ไปยังจังหวัดต่าง ๆ ทางภาคเหนือใน พ.ศ. 2367 ในคราวนั้นพระองค์ทรงพบศิลาจารึกหลักที่ 1 และศิลาจารึกหลักที่ 4 พร้อมกับพบพระแท่นมนังคศิลาบาตรที่เนินประสาทเมืองสุโขทัยเก่า เจ้าฟ้ามงกุฎทรงมีพระราชดำริถึงคุณค่าของจารึก จึงโปรดให้ส่งศิลาจารึกทั้งสองหลักมาไว้ที่กรุงเทพมหานคร ทรงมีพระอุตสาหะอ่านคำจารึกในศิลาจารึกหลักที่ 1 จนได้ความตลอด และยังทรงเป็นพระองค์แรกที่ทำให้บุคคลอื่น ๆ เห็นคุณประโยชน์ของจารึกอีกด้วย ต่อมาในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว และรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ได้มีการรวบรวมและเก็บรักษาจารึกไว้เพื่อประโยชน์ของการศึกษาประวัติศาสตร์ของชาติขึ้น ในสมัยพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว การเก็บรักษาจารึกเป็นหน้าที่ของแผนกตรวจรักษาของโบราณ หอพระสมุดวชิรญาณ ได้มีการสำรวจจารึกตามท้องถิ่นในจังหวัดต่างๆ กันอย่างจริงจัง จัดการเคลื่อนย้ายบรรดาจารึกที่พบตามจังหวัดต่าง ๆ มาเก็บรักษาไว้ที่หอพระสมุดวชิรญาณเป็นอันมาก ศิลาจารึกบางหลักที่ยากแก่การเคลื่อนย้ายได้โดยสะดวกก็ได้คัดสำเนามาไว้แทนตัวจารึกจริง ในครั้งนั้นได้มีการจัดทำทะเบียนจารึก โดยบันทึกรายละเอียดในเรื่อง สถานที่ที่พบจารึก มณฑลที่พบ จังหวัดและอำเภอที่พบสถานที่ที่เก็บรักษาจารึก ลักษณะของจารึก จำนวนบรรทัดที่จารึก ศักราชอักษรและภาษาที่จารึก เพื่อไว้เป็นหลักฐานด้วย [2]

---

[2] ยอร์ช เซเดส์, ประชุมศิลาจารึกสยามภาคที่ 1 จารึกกรุงสุโขทัย (พระนคร: โรงพิมพ์โสภณพิพรรฒธนากร, 2467), หน้า 1 - 5.

ในปัจจุบันมีจำนวนจารึกเท่าที่เก็บรวบรวมรักษาไว้ทั้งตัวจารึกจริง และสำเนาคำจารึก ทั้งสิ้น 424 หลัก[3] การเก็บรักษาจารึกเหล่านี้เป็นหน้าที่ของแผนกหนังสือตัวเขียน และจารึก กองหอสมุดแห่งชาติ กรมศิลปากร มีที่ทำการอยู่ที่หอวชิราวุธเดิม ณ ตึกถาวรวัตถุ ซึ่งตั้งอยู่ทางด้านหน้าของวัดมหาธาตุยุวราชรังสฤษดิ์

ลักษณะของจารึก เอกสารประเภทจารึกที่พบในประเทศไทย มีทั้งส่วนดีและข้อจำกัดหลายประการ ส่วนดีนั้นคือ ประการแรก เนื่องจากจารึกมักจะกระทำขึ้นโดยกษัตริย์หรือบุคคลสำคัญ ๆ ของชาติ ดังนั้นเหตุการณ์สำคัญ ๆ ที่เกิดขึ้นกับกษัตริย์และประเทศชาติ จึงมักจะได้มีการจารึกขึ้นไว้ ทำให้ชนรุ่นหลังได้มีโอกาสรับรู้ถึงเหตุการณ์เหล่านั้นได้ ทั้งเรื่องราวที่บันทึกในจารึกก็ปรากฏว่ามีความถูกต้อง และในบางเรื่องก็เป็นที่เชื่อถือได้ยิ่งกว่าที่กล่าวไว้ในเอกสารประเภทอื่น ๆ โดยเฉพาะจารึกเรื่องราวที่เกี่ยวกับชนชาติไทยก็ได้พบหลักฐานตามที่จารึกกล่าวอ้างถึงเป็นส่วนมาก ประการที่สอง ในบรรดาจารึกที่พบในประเทศไทย ปรากฏว่ามีจารึกหลายหลักที่ได้มีการจารึกขึ้นพร้อมกับการสร้างวัด และถาวรวัตถุต่าง ๆ เป็นต้นว่า วิหาร รูปภาพ พระพุทธรูปและรอยพระพุทธบาท เพื่อเล่าเรื่องเกี่ยวกับสิ่งที่ได้สร้างขึ้นดังนั้นจึงเป็นประโยชน์แก่คนรุ่นหลัง ทำให้ได้ทราบถึงประวัติการก่อสร้างของสิ่งนั้น ๆ ได้อย่างถูกต้องกว่าที่จะศึกษาจากเอกสารอื่น และบางครั้งเรื่องเช่นนี้ก็ไม่อาจหาได้จากหลักฐานเอกสารอื่นๆ ด้วย ประการที่สาม เป็นที่ยอมรับกันในหมู่นักประวัติศาสตร์ว่า จารึกนั้นมีความถูกต้องแม่นยำในเรื่องวัน เดือน ปี ยิ่งกว่าที่มีกล่าวในเอกสารประเภทอื่น ๆ เพราะได้พบว่าการบันทึกเหตุการณ์โดยการจารึกจะทำขึ้นในช่วงเวลาที่มีเหตุการณ์นั้นเกิดขึ้น หรือในเวลาที่ใกล้เคียงกันเป็นส่วนมาก ดังนั้นจึงเป็นหลักฐานที่จะช่วยแก้ไขความผิดพลาดในเรื่องวัน เดือน และศักราชในเอกสารประเภทอื่น ๆ ได้เป็นอย่างดี และประการสุดท้าย การแก้ไขข้อความในจารึกเช่นเดียวกับการแก้ไขข้อความในสมุดเอกสารนั้นมิอาจกระทำได้ เพราะจารึกมิใช่สิ่งที่จะแก้ไขกันได้โดยง่ายเหมือนกับการแก้ไขในสมุดเอกสาร แม้

---

[3] สัมภาษณ์นายประสาร บุญประคอง 3 ตุลาคม 2515.

ว่าการต่อเติมความในภายหลังนั้นอาจมีบ้าง แต่ก็มีน้อยมากจนอาจนับหลักได้ หากมีการต่อเติมความในที่ใด ผู้อ่านก็จะสามารถเห็นความแตกต่างของข้อความที่ต่อเติมเข้าไปได้โดยง่ายด้วยเหตุนี้ นักประวัติศาสตร์จึงถือว่าจารึกเป็นหลักฐานที่สำคัญที่สุด เป็นหลักฐานชั้นที่หนึ่งที่ใช้ในการอ้างอิงศึกษาค้นคว้า เรื่องราวประวัติศาสตร์ วัฒนธรรม โบราณคดี อักษรศาสตร์ วรรณคดี และนิติประเพณีของไทยในอดีตได้เป็นอย่างดี[4]

แม้ว่าเอกสารประเภทจารึกจะประกอบด้วยส่วนดีดังได้กล่าวมาแล้ว แต่การศึกษาจารึกเรื่องราวของชนชาติไทยหลาย ๆ หลักได้พบข้อจำกัดของจารึกหลายประการเช่นกัน ประการแรกคือ โดยเหตุที่การจารึกเป็นการจารึกตัวอักษรลงบนของแข็ง ซึ่งส่วนมากเป็นหินและโลหะ การจารึกอักษรแต่ละตัวย่อมใช้เวลานาน ดังนั้นในการจารึกเรื่องราวใด ๆ ก็ตาม จึงจารึกเฉพาะใจความหรือข้อความสำคัญสั้น ๆ มักไม่มีความอธิบายหรือให้รายละเอียดมากนัก คำหรือข้อความใดที่ผู้จารึกคาดว่าเป็นที่ทราบกันดีอยู่แล้วในเวลานั้นก็จะไม่ให้รายละเอียดได้ ดังนั้นจารึกบางหลักจึงทำให้ผู้อ่านรุ่นหลัง ๆ ไม่อาจเข้าใจเรื่องราวที่จารึกได้กระจ่างพอ หรือมิฉะนั้นก็เกิดความเข้าใจผิดได้ง่าย ข้อจำกัดประการที่สองนั้นเกี่ยวกับสภาพของจารึก จารึกหลาย ๆ หลักที่ค้นพบในปัจจุบันมักชำรุดเสียหาย หรือลบเลือนตามธรรมชาติบ้าง ชำรุดแตกหักหรือกะเทาะเนื่องจากการกระทำของมนุษย์โดยรู้เท่าไม่ถึงการณ์บ้าง ทำให้จารึกหลายหลักเป็นจารึกที่ไม่สมบูรณ์ความไม่ประติดประต่อกัน ไม่สามารถอ่านข้อความในจารึกที่ชำรุดเหล่านั้นอย่างถูกต้องได้ ข้อจำกัดประการที่สามนั้นคือ โดยเหตุที่จารึกส่วนมากมักกระทำขึ้นโดยกษัตริย์หรือบุคคลสำคัญของชาติ และเรื่องราวที่จารึกก็จะเป็นเรื่องของกษัตริย์และประเทศชาติ ซึ่งมีการจารึกในสมัยของกษัตริย์พระองค์นั้น ๆ จารึกจึงเปรียบเสมือนเอกสารของทางราชการที่ให้แต่ข้อมูลในด้านดีด้านเดียว ไม่ปรากฏว่ามีจารึกหลักใดที่กล่าวถึงข้อเสียหรือความ

---

[4]สำนักนายกรัฐมนตรี. คณะกรรมการจัดพิมพ์เอกสารทางประวัติศาสตร์ วัฒนธรรม และโบราณคดี. "คำนำ," ประชุมศิลาจารึกภาคที่ 3 (พระนคร: 2508), หน้า ก.

พ่ายแพ้ในเรื่องใดเรื่องหนึ่งของผู้จารึก ดังนั้นแม้ว่าจารึกจะประกอบด้วยส่วนดีนานาประการ ผู้ศึกษาก็จะต้องระมัดระวังในเรื่องอคติหรือความลำเอียงของจารึกด้วย ไม่ควรรวบรวมข้อมูลจากเอกสารประเภทนี้แต่เพียงอย่างเดียว แต่จำเป็นจะต้องศึกษาเรื่องราวเดียวกันจากเอกสารประเภทอื่น ๆ ประกอบกัน ดังที่มีหลักการวิจัยว่า ในการศึกษาวิจัยจากเอกสารนั้นไม่ควรใช้หลักฐานที่จัดทำขึ้นโดยทางราชการฝ่ายเดียว แต่จำเป็นจะต้องเปรียบเทียบกับเอกสารอื่น ๆ ที่ทางราชการมิได้เป็นผู้จัดทำ เพราะการใช้แต่หลักฐานอย่างใดอย่างหนึ่งนั้นย่อมไม่เป็นการเพียงพอ[5] ข้อจำกัดประการที่สี่เกี่ยวกับการตีความในจารึกคือ ในการวิจัยจากเอกสารมีหลักว่า มิให้อ่านเอกสารใด ๆ ของคนในอดีตด้วยแนวความคิดของปัจจุบัน[6] ด้วยเหตุที่จารึกเป็นเอกสารเขียนขึ้นโดยคนในสมัยก่อนเราหลายร้อยปี ซึ่งเขียนแต่ใจความสั้น ๆ ใช้สำนวนภาษาและอักขรวิธี ตลอดจนมีแนวความคิดต่างจากคนในปัจจุบันมาก ดังนั้นในการศึกษาและแปลความจึงต้องยึดหลักนี้ หากผู้ศึกษาแปลความในจารึกด้วยแนวความคิดของปัจจุบันแล้วอาจทำให้ข้อมูลผิดพลาดได้

<u>การจัดพิมพ์จารึก</u> จารึกที่สำรวจพบตามภาคต่าง ๆ ของประเทศไทยจำนวน 424 หลักนี้ ได้มีการอ่านคำจารึกและได้จัดพิมพ์คำอ่านจารึกออกเผยแพร่เพื่อประโยชน์ของการศึกษาทางด้านประวัติศาสตร์ของชาติด้วย ในการจัดพิมพ์คำอ่านจารึกแต่ละหลักนั้น ได้ให้ชื่อจารึกและให้หมายเลขจารึกเป็นหลักต่าง ๆ เรียงกันตามลำดับจารึกที่ผู้เชี่ยวชาญได้อ่านและอธิบายคำและจัดพิมพ์เผยแพร่แล้วมีดังนี้ คือ

---

[5]Carter V. Good, and Douglas E. Scates. <u>Methods of Research</u> (New York: Appleton-Century-Crofts, Inc., 1964), p. 199, citing Thomas Woody "Of History and Its Method," <u>Journal of Experimental Education</u>. 15: 175-201; March, 1947.

[6]<u>Loc. cit.</u>

1. หนังสือประชุมศิลาจารึก ภาคที่ 1 เป็นการรวบรวมพิมพ์คำจารึกเรื่องราวเกี่ยวกับอาณาจักรสุโขทัย ได้จัดพิมพ์แล้ว 4 ครั้ง ดังนี้

1.1 ประชุมศิลาจารึกสยาม ภาคที่ 1 จารึกกรุงสุโขทัย ฉบับภาษาไทยและฝรั่งเศส พิมพ์เผยแพร่เป็นครั้งแรกเมื่อ พ.ศ. 2467 หอพระสมุดวชิรญาณ จัดพิมพ์เนื่องในโอกาสงานฉลองอายุครบ 4 รอบของมหาเสวกโท พระยาราชนกูล (อวบ เปาโรหิตย์) พิมพ์ที่โรงพิมพ์โสภณพิพรรฒธนากร ประกอบด้วยคำจารึกหลักที่ 1 - 15 รวม 15 หลัก ศาสตราจารย์ ยอร์ช เซเดส์ ผู้เชี่ยวชาญภาษาตะวันออกและเป็นบรรณารักษ์ใหญ่ของหอพระสมุดวชิรญาณในเวลานั้นเป็นผู้อ่านและเขียนคำอธิบาย มีภาพคำจารึกทุกหลักเป็นภาพประกอบ คำจารึกได้จัดพิมพ์ด้วยตัวอักษรไทยปัจจุบัน แต่เรียงตัวตามแบบคำจารึกเดิม ในคำนำมีประวัติของจารึกทุกหลัก ให้คำอธิบายเกี่ยวกับศิลาจารึกในประเทศไทยและจารึกของสุโขทัย รวมทั้งเรื่องประวัติศาสตร์สุโขทัยที่เกี่ยวข้องตลอดจนบัญชีจารึกต่าง ๆ เท่าที่พบในประเทศไทยในเวลานั้นด้วย

1.2 ประชุมศิลาจารึกสยาม ภาคที่ 1 จารึกกรุงสุโขทัย ฉบับพิมพ์ครั้งที่ 2 พ.ศ. 2473 กรมศิลปากรจัดพิมพ์เนื่องในงานพระราชทานเพลิงศพเจ้าพระยามุขมนตรี (อวล เปาโรหิตย์) พิมพ์ที่โรงพิมพ์พระจันทร์ ฉบับพิมพ์ครั้งที่ 2 นี้ได้จัดพิมพ์คำจารึกหลักที่ 1-15 เฉพาะภาษาไทย และไม่มีภาพจารึกประกอบ ในการพิมพ์ได้จัดพิมพ์คำจารึกด้วยตัวอักษรไทยปัจจุบัน แต่เรียงตัวตามแบบคำจารึกเดิม และมีอธิบายคำเช่นเดียวกับฉบับพิมพ์ครั้งแรก แต่ได้เพิ่มคำอ่านจารึกประกอบกับคำจารึกทุกหลักเพื่อให้สะดวกแก่การอ่าน นอกจากนี้ในคำนำของฉบับพิมพ์ครั้งที่ 2 ได้ตัดคำนำซึ่งศาสตราจารย์ ยอร์ช เซเดส์ เคยเรียบเรียงไว้ในฉบับพิมพ์ครั้งแรกออกไป คงให้แต่ประวัติโดยย่อของจารึกแต่ละหลักซึ่งหลวงวิจิตรวาทการเป็นผู้เรียบเรียงขึ้นใหม่จัดพิมพ์ไว้แทนเท่านั้น

1.3 ฉบับพิมพ์ครั้งที่ 3 พ.ศ. 2500 ใช้ชื่อว่า ประชุมศิลาจารึก ภาคที่ 1 จารึกกรุงสุโขทัย กรมศิลปากรจัดพิมพ์ เนื่องในงานพระราชทาน

เพลิงศพ คุณหญิงสิน ภักดีนรเศรษฐ พิมพ์ที่โรงพิมพ์พระจันทร์ ฉบับพิมพ์ครั้งที่ 3 นี้ ได้จัดพิมพ์เฉพาะภาษาไทย และไม่มีภาพจารึกประกอบ เป็นการรวบรวมพิมพ์คำจารึกที่เกี่ยวกับสุโขทัยหลักที่ 1 - 15 ซึ่งศาสตราจารย์ ยอร์ช เซเดส์ เป็นผู้อ่านและอธิบาย เช่นเดียวกับฉบับพิมพ์ครั้งที่ 1 และครั้งที่ 2 และได้เพิ่มคำอ่านจารึกที่ศาสตราจารย์ฉ่ำ ทองคำวรรณ อดีตผู้เชี่ยวชาญการอ่านจารึกของกรมศิลปากรเป็นผู้อ่านอีก 5 หลัก คือจารึกหลักที่ 7 ก หลักที่ 8 ก หลักที่ 8 ข หลักที่ 8 ค และหลักที่ 9 ก รวม 20 หลัก การจัดพิมพ์จารึกทุกหลักในฉบับพิมพ์ครั้งนี้ ประกอบด้วยคำจารึกซึ่งพิมพ์ด้วยตัวอักษรไทยปัจจุบันแต่เรียงตัวตามแบบคำจารึกเดิม คำอ่านจารึกและอธิบายคำจารึก ในคำนำมีประวัติโดยย่อของจารึกทุกหลักที่เคยพิมพ์ในฉบับพิมพ์ครั้งที่ 2 และได้เพิ่มเติมประวัติของจารึกทั้ง 5 หลักที่อ่านใหม่ไว้ด้วย

1.4 ประชุมศิลาจารึกภาคที่ 1 จารึกกรุงสุโขทัย ฉบับพิมพ์ครั้งที่ 4 พ.ศ. 2515 กรมศิลปากรจัดพิมพ์เป็นอนุสรณ์เนื่องในงานพระราชทานเพลิงศพพระราชประสิทธิคุณ อดีตเจ้าคณะจังหวัดสุโขทัย พิมพ์ที่โรงพิมพ์คุรุสภา ฉบับพิมพ์ครั้งที่ 4 นี้ เป็นการรวบรวมพิมพ์จารึกเรื่องสุโขทัยทั้งหมด คือ จารึกหลักที่ 1 - 15 รวมทั้งจารึกหลักที่ 7 ก หลักที่ 8 ก หลักที่ 8 ข หลักที่ 8 ค และหลักที่ 9 ก เช่นเดียวกับฉบับพิมพ์ครั้งที่ 3 และได้เพิ่มจารึกสุโขทัยหลักที่ 45 และหลักที่ 64 ซึ่งได้เคยพิมพ์ในหนังสือประชุมศิลาจารึกภาคที่ 3 มารวมพิมพ์ไว้ด้วย ในการจัดพิมพ์จารึกทุกหลักประกอบด้วยคำจารึกพิมพ์ด้วยตัวอักษรไทยแบบปัจจุบันแต่เรียงตัวตามแบบคำจารึกเดิม มีคำอ่านจารึกและอธิบายคำในจารึก แต่ฉบับพิมพ์ครั้งนี้ไม่มีภาพจารึกประกอบ ทั้งไม่มีประวัติที่มาของจารึกแต่ละหลักดังเช่นฉบับพิมพ์ครั้งก่อน ๆ

2. หนังสือ ประชุมศิลาจารึกภาคที่ 2 ประกอบด้วยคำอ่านจารึกหลักที่ 16 - 29 รวม 14 หลัก เป็นเรื่องราวที่จารึกเกี่ยวกับ ทวารวดี ศรีวิชัย และละโว้ หนังสือประชุมศิลาจารึกภาคที่ 2 นี้ได้จัดพิมพ์ขึ้นแล้ว 2 ครั้ง ดังนี้

2.1 ประชุมศิลาจารึกภาคที่ 2 จารึกกรุงทวารวดี เมืองละโว้และเมืองประเทศราชขึ้นแก่กรุงศรีวิชัย ฉบับภาษาไทยและภาษาฝรั่งเศส พิมพ์เผยแพร่เป็นครั้งแรก เมื่อ พ.ศ. 2472 หอพระสมุดวชิรญาณจัดพิมพ์เนื่องในงานฉลองพระชนมายุของสมเด็จกรมพระสวัสดิวัฒนวิศิษฏ พิมพ์ที่โรงพิมพ์โสภณพิพรรฒธนากร ในการจัดพิมพ์มีภาพจารึกทุกหลักประกอบคำจารึก พิมพ์ด้วยตัวอักษรไทยแบบปัจจุบัน แต่เรียงตัวตามแบบคำจารึกเดิม มีคำอ่านจารึกและอธิบายคำจารึกซึ่งอ่านและอธิบายคำจารึกซึ่งอ่านและอธิบายโดยศาสตราจารย์ ยอร์ช เซเดส์ และยังมีเรื่องอธิบายประกอบเกี่ยวกับ ทวารวดี ศรีวิชัย เมืองครหิ เมืองตามพลิงค์ และเมืองละโว้ ในด้านประวัติศาสตร์ เรียบเรียงโดยศาสตราจารย์ ยอร์ช เซเดส์ เช่นกัน

2.2 ฉบับพิมพ์ครั้งที่ 2 พ.ศ. 2504 ใช้ชื่อว่า ประชุมศิลาจารึกภาคที่ 2 จารึกทวารวดี ศรีวิชัย ละโว้ กรมศิลปากรจัดพิมพ์เนื่องในงานฉลองพระชนมายุครบ 4 รอบของหม่อมเจ้าปิยรังสิต รังสิต พิมพ์ที่โรงพิมพ์ศิวพร จัดพิมพ์เป็นภาษาไทยและภาษาฝรั่งเศสเช่นเดียวกับฉบับพิมพ์ครั้งแรก มีคำจารึก คำอ่านจารึก อธิบายคำ และภาพจารึกประกอบ แต่ในฉบับพิมพ์ครั้งที่ 2 นี้ ศาสตราจารย์ ยอร์ช เซเดส์ ซึ่งเป็นผู้อ่านจารึกและเขียนคำอธิบายไว้ในฉบับพิมพ์ครั้งแรก ได้แก้ไขต้นฉบับภาษาฝรั่งเศสเพิ่มเติมตามหลักฐานที่ค้นพบใหม่ และหม่อมเจ้าสุภัทรดิศ ดิศกุล ทรงเป็นผู้แปลจากต้นฉบับภาษาฝรั่งเศสเป็นภาษาไทยในภาคผนวกของฉบับพิมพ์ครั้งที่ 2 นี้ ได้นำพระราชนิพนธ์ในพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ซึ่งจารึกไว้บนแผ่นศิลาที่พระปฐมเจดีย์ กับบทความเรื่องอื่น ๆ ที่เกี่ยวข้องกัน ที่ลงพิมพ์เป็นภาษาต่างประเทศในหนังสือเอกสารอื่น ๆ มาแปลแล้วตีพิมพ์รวมไว้ด้วย

3. ประชุมศิลาจารึกภาคที่ 3 เป็นการประมวลจารึกต่าง ๆ ที่พบในภาคเหนือ ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ภาคตะวันออก และภาคกลางของประเทศไทย ตั้งแต่หลักที่ 30 - 84 รวม 55 หลัก ในการจัดพิมพ์จารึกแต่ละหลักประกอบด้วยภาพจารึก คำจารึก คำอ่านจารึก และอธิบายคำในจารึก จัดพิมพ์โดยคณะกรรมการจัดพิมพ์เอกสารทางประวัติศาสตร์ วัฒนธรรมและโบราณคดี สำนักนายกรัฐมนตรี

พิมพ์ที่โรงพิมพ์สำนักทำเนียบนายกรัฐมนตรี เมื่อ พ.ศ. 2508

4. ประชุมศิลาจารึกภาคที่ 4 รวมจารึกต่าง ๆ ที่พบในภาคเหนือ ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ภาคตะวันออก และภาคกลางของประเทศไทยจำนวน 46 หลัก ตั้งแต่จารึกหลักที่ 85 – 130 และ หลัก 40 พิเศษ การจัดพิมพ์หนังสือประชุมศิลาจารึกภาคที่ 4 ได้จัดพิมพ์รูปเล่มเช่นเดียวกับหนังสือประชุมจารึกภาคที่ 3 ประกอบด้วย คำจารึก คำอ่านจารึก อธิบายคำ และภาพจารึก เว้นจารึกบางหลักที่ไม่สามารถถ่ายภาพมาประกอบได้ จัดพิมพ์โดยคณะกรรมการจัดพิมพ์เอกสารทางประวัติศาสตร์ วัฒนธรรม และโบราณคดี สำนักนายกรัฐมนตรี พิมพ์ที่โรงพิมพ์สำนักทำเนียบนายกรัฐมนตรี เมื่อ พ.ศ. 2513

อนึ่ง คำอ่านจารึกที่ได้นำไปรวบรวมพิมพ์เป็นรูปเล่มเป็นหนังสือประชุมจารึกภาคที่ 1 ภาคที่ 2 ภาคที่ 3 และภาคที่ 4 นั้น มีคำจารึกหลายหลักเคยลงพิมพ์ในวารสารของกรมศิลปากรต่อไปนี้บ้างแล้ว

1. วารสารศิลปากร ตั้งแต่ปีที่ 6 – 10 (พ.ศ. 2495 – 2499)

2. นิตยสารศิลปากร ปีที่ 1 (พ.ศ. 2500) เป็นต้นมา

ดังกล่าวมาแล้ว ยังมีจารึกหลักอื่น ๆ ที่ผู้เชี่ยวชาญการอ่านจารึกได้อ่านและอธิบายแล้วเสร็จภายหลังที่ได้ดำเนินการจัดพิมพ์หนังสือประชุมจารึกภาคที่ 4 ขึ้นแล้วอีกหลายหลัก จารึกดังกล่าวนี้ ได้นำลงพิมพ์ในนิตยสารศิลปากร ซึ่งเป็นนิตยสารราย 2 เดือนของกรมศิลปากร ตั้งแต่ฉบับปีที่ 13 (พ.ศ. 2512) เป็นต้นมาจนปัจจุบันแทบทุกฉบับด้วย

5. หนังสือประชุมศิลาจารึกภาคที่ 5 จัดพิมพ์โดยคณะกรรมการจัดพิมพ์เอกสารทางประวัติศาสตร์ สำนักนายกรัฐมนตรี พิมพ์ที่โรงพิมพ์สำนักทำเนียบนายกรัฐมนตรี เมื่อ พ.ศ. 2515 เป็นการประมวลจารึกอักษรไทย และภาพลายเส้นจำหลักบนแผ่นหินเกี่ยวกับเรื่องชาดกต่าง ๆ ในชาดกห้าร้อยชาติที่ประดับไว้ในเจดีย์วัดศรีชุม จังหวัดสุโขทัย มีประวัติวัดศรีชุม และบันทึกเกี่ยวกับการบูรณะวัดศรีชุมประกอบ

2. <u>เอกสารที่เป็นบันทึกลายลักษณ์อักษรในรูปหนังสือ</u> ได้แก่.

2.1 <u>ตำนาน</u> หมายถึง เรื่องแสดงกิจการอันมีมาแล้วแต่ปางหลัง หรือเรื่องราวนมนานที่ต่อปากกันมา โดยมากใช้เกี่ยวแก่โบราณวัตถุ โบราณสถาน หรือบ้านเมือง[7] เมื่อพิจารณาหลักฐานเอกสารของไทยที่เรียกว่า ตำนาน แล้วอาจสรุปลักษณะของตำนานได้ดังนี้

ตำนาน เป็นเรื่องที่เล่าถึงเหตุการณ์ต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นในอดีตสืบต่อกันมาตั้งแต่สมัยโบราณ เป็นเรื่องราวของบุคคลสำคัญ ๆ ของชนชาติต่าง ๆ เช่น กษัตริย์บ้าง เรื่องการสร้างบ้านสร้างเมืองในสมัยโบราณบ้าง เรื่องเกี่ยวกับปูชนียวัตถุหรือโบราณสถานบ้าง เป็นต้น เรื่องเช่นนี้นอกจากจะเป็นเรื่องที่ผู้เฒ่าผู้แก่เล่าสู่ลูกหลานของตนต่อ ๆ มาหลายชั่วอายุคนแล้ว ต่อมาภายหลังก็ยังมีการบันทึกลงในสมุดเอกสารด้วย ซึ่งเป็นการบันทึกในเวลาห่างไกลจากที่เกิดเหตุการณ์นั้น ๆ เกิดขึ้นมาก จากนั้นก็ได้มีการคัดลอกเรื่องตำนานนั้นสืบต่อกันมาอีกหลายทอด แต่การเล่าสืบต่อกันหรือการคัดลอกกันมาหลายครั้งหลายคราวเช่นนี้ก็ทำให้เรื่องเดิมเกิดคลาดเคลื่อน ตกหล่นไปได้ อันเป็นธรรมดาของการคัดลอก หรือบางครั้งยังอาจมีการแก้ไขข้อความ หรือแต่งเติมเสริมต่อความเดิมด้วยความหลงลืมบ้าง โดยเจตนาหรือมิได้เจตนาบ้าง จนบางเรื่องความต่างไปจากต้นฉบับเดิมยิ่งขึ้นทุกที ดังที่ได้พบว่า เรื่องราวบางเรื่องมีกล่าวถึงอยู่ในตำนานหลายฉบับ ซึ่งความบางแห่งต่างกัน หรือมีความสวนใหญ่คล้ายกัน แต่รายละเอียดของเรื่องต่างกันบ้าง หรือไม่ก็แตกต่างกันที่ชื่อบุคคล และสถานที่ หรือคลาดเคลื่อนในเรื่องเวลาที่เหตุการณ์นั้น ๆ เกิดขึ้นบ้าง การที่เป็นเช่นนี้ เนื่องจากผู้บันทึกตำนานต่างก็บันทึกเหตุการณ์ไปตามที่ตนเห็นว่าถูกต้อง การคำนวณหา วัน หรือ ศักราช และการบัญญัติชื่อคน ชื่อสถานที่ ก็บัญญัติตามชอบ ถ้าตำนานใดเขียนขึ้นโดยผู้ที่ศึกษาเชี่ยวชาญทางศาสนา ก็จะบัญญัติชื่อคน ชื่อสถานที่ ชื่อเมือง และอื่น ๆ เป็นคำ

---

[7] <u>พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2493</u>, หน้า 414

ในภาษามคธ ส่วนเรื่องราวก็จะเกี่ยวพันกับเรื่องในศาสนา แต่ถ้าผู้จดจำหรือผู้บันทึกเหตุการณ์เป็นคนพื้นบ้านธรรมดา ก็จะบัญญัติชื่อต่าง ๆ ดังกล่าวตามความนิยมของฝ่ายชาวบ้าน ด้วยเหตุนี้ตำนานเรื่องเดียวกันนั้น คน ๆ เดียวหรือเมือง ๆ เดียว จึงมีชื่อเป็นหลายอย่างไปได้[8] นอกจากที่กล่าวมาแล้ว ธรรมชาติของเรื่องที่เรียกว่าตำนานที่ได้พบเสมอก็คือ มักมีเรื่องเกี่ยวกับความเชื่อ และเรื่องปาฏิหาริย์ปะปนอยู่ด้วย

ด้วยเหตุนี้ที่เอกสารประเภทตำนานของไทย เป็นเอกสารที่บันทึกเหตุการณ์ในอดีต แต่เป็นการบันทึกในลักษณะที่ข้อเท็จจริงปะปนกับเรื่องราวคล้ายนิทานปรัมปรากูเหมือนไม่น่าเชื่อ ลักษณะเช่นนั้น ทำให้ผู้ที่ศึกษาประวัติศาสตร์ส่วนมากไม่ให้ความเชื่อถือ และได้มองข้ามประโยชน์และความจริงแห่งเนื้อหาสาระในบางเรื่องไป โดยมิได้พิจารณาว่าเรื่องที่ไม่น่าเชื่อถือเช่นนี้ บางเรื่องก็กลับสะท้อนให้เห็นแนวความคิดอย่างอื่นที่เป็นประโยชน์ได้ และตำนานบางเรื่องก็ได้ให้ความรู้ประกอบหลักฐานเอกสารอื่น ๆ ทางประวัติศาสตร์ให้สมบูรณ์ได้ดีที่เดียว แต่ทั้งนี้มีข้อจำกัดอยู่ว่า หากเรื่องราวเดียวกันมีกล่าวอยู่ทั้งในตำนานและหลักฐานที่น่าเชื่อถือได้มากกว่าเช่น จารึก แต่ทว่าเอกสารทั้งสองประเภทกล่าวไว้ต่างกัน ในกรณีเช่นนี้ก็จะต้องเชื่อถือตามที่กล่าวในจารึกมากกว่า

2.2 <u>พงศาวดาร</u> หมายถึง เรื่องราวของเหตุการณ์เกี่ยวกับประเทศชาติ หรือพระมหากษัตริย์ผู้เป็นประมุขของประเทศนั้น[9]

หนังสือพงศาวดารของไทยมีลักษณะเป็นหนังสือที่เกิดขึ้นโดยการรวบรวมเรื่องราวจากตำนาน และ เอกสารสำคัญ ๆ ต่าง ๆ แล้วนำมาประมวลความ

---

[8] พระยาประชากิจกรจักร (แช่ม บุนนาค), <u>พงศาวดารโยนก</u> (พระนคร. ศิลปาบรรณาคาร , 2504) หน้า 13 – 4.

[9] <u>พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2493</u>, หน้า 634

ให้เป็นเรื่องราวเดียวกัน โดยมากเรื่องราวในหนังสือพงศาวดารจะเป็นเรื่องราวเกี่ยวกับเหตุการณ์ของประเทศชาติ และพระมหากษัตริย์ในรัชสมัยต่าง ๆ กัน ความเจริญรุ่งเรือง และความเสื่อมสูญ เรื่องราวที่สะท้อนถึงสภาพสังคม เศรษฐกิจ ขนบธรรมเนียม และจารีตประเพณี ตลอดจนให้ความรู้เกี่ยวกับปูชนียวัตถุ และโบราณสถานที่สำคัญ ๆ ของชาติ

มูลเหตุของหนังสือพงศาวดาร ในสมัยโบราณ เมื่อบุคคลใดมีความรู้ ความสามารถในด้านหนังสือ ได้ศึกษาหนังสือโบราณต่าง ๆ หรือเป็นผู้ได้พบเห็นเหตุการณ์สำคัญ ๆ เกี่ยวกับบ้านเมืองหรือส่วนรวม ก็มักจะเรียบเรียงเรื่องเหตุการณ์นั้น ๆ ขึ้นไว้ หรือเนื่องจากพระมหากษัตริย์ ทรงมีพระราชโองการให้ประชุมนักปราชญ์ราชบัณฑิตแต่งหนังสือพระราชพงศาวดารขึ้น หรือทรงมอบหมายให้ผู้หนึ่งผู้ใดที่มีความรอบรู้ทางหนังสือ รวบรวมเรียบเรียงขึ้นเป็นหนังสือพระราชพงศาวดาร แต่ไม่ทราบแน่ชัดว่า การเรียบเรียงหนังสือประเภทนี้เริ่มมีขึ้นเมื่อใดแน่ อาจสันนิษฐานได้ว่า ในรัชสมัยสมเด็จพระนารายณ์มหาราช ราว พ.ศ. 2223 ได้มีหนังสือที่เรียกว่าพงศาวดารขึ้นแล้ว ซึ่งเป็นที่รู้จักกันในปัจจุบัน คือ หนังสือพระราชพงศาวดารฉบับหลวงประเสริฐอักษรนิติ์ เนื่องจากมีความในบานแพนกของหนังสือดังกล่าวแจ้งไว้ว่า

> ศุภมัสดุ 1042 ศกวอกนักสัตว วัน 4 ฯ 5 ค่ำ[12] ทรงพระกรุณาตรัสเหนือเกล้าเหนือกระหม่อมว่า ให้เอากฎหมายเหตุของพระโหราเขียนไว้แต่ก่อน แลกฎหมายเหตุซึ่งหาได้แต่หอหนังสือ แลเหตุซึ่งมีในพระราชพงศาวดารนั้น ให้คัดเข้าด้วยกันเป็นแห่งเดียว ให้รดับศักราชนั้นดุงเท่าบัดนี้[10]

วิธีเรียบเรียงหนังสือพงศาวดาร การเรียบเรียงหนังสือพงศาวดารของไทยในสมัยโบราณ มี 2 ลักษณะ ลักษณะแรกเรียกว่า แต่ง คือเอาเรื่องที่มีอยู่แล้วมาเรียบเรียงใหม่ หรือ พระราชพงศาวดารเดิมมีเท่าใด ก็มาแต่งเรื่องต่อ และอีก

---

[10]สำนักนายกรัฐมนตรี. คณะกรรมการจัดพิมพ์เอกสารทางประวัติศาสตร์ วัฒนธรรม และโบราณคดี. ประชุมจดหมายเหตุสมัยอยุธยาภาค 1 (พระนคร, 2510), หน้า 93.

ลักษณะหนึ่งเรียกว่า ชำระ คือ เอาหนังสือพระราชพงศาวดารที่มีอยู่แล้วมาตรวจแก้ไขถ้อยคำ หรือแทรกข้อความในที่บางแห่ง[11] ในการเรียบเรียงพงศาวดารนั้น ผู้เรียบเรียงจะสอบสวนจากหนังสือเอกสารต่าง ๆ เสียก่อน หนังสือเหล่านั้นเรียกว่า หนังสือประกอบพระราชพงศาวดาร มี 4 ชนิด ดังนี้

1. หนังสือพระแต่ง หนังสือประเภทนี้มีมูลเหตุมาจากหนังสือเรื่องมหาวงศ์ในลังกาทวีป ซึ่งพระเถระองค์หนึ่งชื่อว่า มหานาม แต่งเป็นภาษามคธ ว่าด้วยประวัติของพระพุทธศาสนาที่มาประดิษฐานในลังกาทวีป เมื่อมีพระภิกษุสงฆ์ออกไปศึกษาที่ลังกา ตั้งแต่สมัยอาณาจักรลานนาและสุโขทัย ก็มีภิกษุลังกามาอยู่ในดินแดนนี้บ้าง ได้นำคติเรื่องแต่งหนังสือตามอย่างเรื่องมหาวงศ์เข้ามาแต่งตำนานพระศาสนาบ้าง ตำนานเจดียสถานบ้าง แต่งเป็นภาษามคธ เช่น พระโพธิรังษี แต่งเรื่องจามเทวีวงศ์ พระรัตนปัญญา แต่งเรื่องชินกาลมาลีปกรณ์ พระพรหมปัญญา แต่งเรื่องรัตนพิมพวงศ์ (ตำนานพระแก้วมรกต) บางเรื่องแต่งเป็นหนังสือเทศน์ภาษาไทย เช่น ตำนานพระมหาธาตุนครศรีธรรมราช เป็นต้น

2. หนังสือโหรแต่ง ในสมัยโบราณ โดยปรกติเมื่อมีเหตุการณ์ใดเกิดขึ้น โหรก็จดลงในปฏิทินวันนั้น ๆ นานเข้าก็รวมลงท้ายปูม หรือ แยกออกเป็นจดหมายเหตุเรียบเรียงเหตุการณ์บอกวันกำกับไว้ หนังสือประเภทนี้มักมีความถูกต้องในเรื่องวันคืน

3. หนังสือราชการแต่ง คือหนังสือเอกสารที่ทางฝ่ายบ้านเมืองซึ่งได้แก่ข้าราชการ ได้บันทึกขึ้นไว้เพื่อเป็นหลักฐาน หรือเพื่อใช้ให้เป็นประโยชน์แก่บ้านเมืองนั้น ๆ เช่น การจดบันทึกเหตุการณ์ที่เรียกว่า รายวันราชการทัพ ซึ่งให้รายละเอียดในเรื่อง วัน คืน และเรื่องการศึก หนังสือกฎหมาย หนังสือพงศาวดารของประเทศใกล้เคียง เช่น พงศาวดารพม่า พงศาวดารเขมร พงศาวดารมอญ พงศาวดารล้านช้าง เป็นต้น

---

[11] สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ, "ตำนานหนังสือพระราชพงศาวดาร," พระราชพงศาวดารฉบับพระราชหัตถเลขา ภาคต้น (พระนคร: โอเดียนสโตร์, 2505), หน้า 18.

4. หนังสือบุคคลแต่ง คือหนังสือที่บุคคลใด ๆ จด หรือแต่งขึ้นตามความรู้ความเห็น หรือคำให้การ เช่น เรื่องความทรงจำของกรมหลวงนรินทรเทวี ที่เป็นร้อยกรองก็มี เช่น เรื่องยวนพ่าย เป็นต้น[12]

ลักษณะเด่น ๆ ของการเรียบเรียงหนังสือพงศาวดารของไทย สรุปได้ดังนี้ ประการแรก การเรียบเรียงพงศาวดารมีลักษณะเป็นการรวบรวมเหตุการณ์จากหนังสือเอกสารต่าง ๆ หรือที่เรียกว่า หนังสือประกอบพงศาวดาร ดังได้กล่าวมาแล้ว เอกสารเหล่านั้นส่วนมากเป็นเอกสารดั้งเดิมทั้งสิ้น แล้วได้เรียบเรียงความประติดประต่อให้เป็นเรื่องเดียวกันเท่านั้น โดยมักจะมิได้มีการแปลความหรือวิเคราะห์เหตุการณ์ตามหลักของประวัติศาสตร์ หรือหากว่ามีการวิเคราะห์อยู่บ้าง ก็มีการแทรกอยู่เพียงบางส่วน ดังนั้น ลักษณะเช่นนี้จึงนับว่าเป็นการรักษาหลักฐานดั้งเดิมไว้ได้มาก ประการที่สอง วิธีลำดับความในหนังสือพงศาวดาร โดยมากลำดับตามรูปจดหมายเหตุ คือ ตั้ง วัน คืน เป็นหลัก วันใดมีเหตุอย่างใดก็เล่าไปตามลำดับวัน[13] ประการสุดท้าย ได้พบว่าในการนำเรื่องราวจากหนังสือเอกสารหลาย ๆ ฉบับมาแต่งหรือชำระ ผู้แต่งหรือผู้ชำระบางท่านก็ได้แจ้งไว้ด้วยว่า ได้นำข้อความสำคัญตอนใดมาจากเอกสารใดบ้าง และหากว่าเรื่องหนึ่งมีกล่าวอยู่ในเอกสารหลาย ๆ ฉบับ แต่ความขัดแย้งกัน ก็ได้ชี้แจงไว้อย่างละเอียด เป็นต้นว่า หนังสือพงศาวดารโยนก ฉบับพระยาประชากิจกรจักร (แช่ม บุนนาค) แต่ง แต่หนังสือพงศาวดารบางเล่ม ผู้แต่งหรือชำระก็มิได้แจ้งแหล่งที่มาของข้อความสำคัญ ๆ ไว้แต่อย่างใด

---

[12]เรื่องเดียวกัน, หน้า 26-9.

[13]สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ, สาส์นสมเด็จ. ลายพระหัตถ์สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ เจ้าฟ้ากรมพระยานริศรานุวัดติวงศ์ และสมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ (พระนคร: องค์การค้าของคุรุสภา, 2505), เล่ม 4, หน้า 269.

<u>หนังสือพงศาวดารฉบับสำคัญของไทย</u> ในสมัยกรุงรัตนโกสินทร์ ก่อนรัชกาลพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว หนังสือพระราชพงศาวดารชาติไทยที่เป็นที่รู้จักกันอย่างแพร่หลาย คือ หนังสือพระราชพงศาวดารฉบับพิมพ์ 2 เล่ม ที่หมอบรัดเลจัดพิมพ์เมื่อ พ.ศ. 2407 ซึ่งเข้าใจกันว่า เป็นพระนิพนธ์ของสมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระปรมานุชิตชิโนรส ผู้ศึกษาพงศาวดารได้อาศัยแต่หนังสือพระราชพงศาวดารฉบับพิมพ์ 2 เล่มนี้ จนแทบจะเข้าใจกันว่า หนังสือพระราชพงศาวดารกรุงศรีอยุธยา มีอยู่เพียงฉบับเดียว[14] ต่อมา

> ความรู้เรื่องหนังสือพระราชพงศาวดาร เพิ่งมากว้างออกไปเมื่อพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว โปรดให้จัดหอพระสมุดวชิรญาณเป็นหอสมุดสำหรับพระนคร เมื่อ ร.ศ. 124 (พ.ศ. 2448) โปรดให้พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว แต่ยังเสด็จดำรงพระเกียรติยศเป็นสมเด็จพระบรมโอรสาธิราช เป็นสภานายกของกรรมการ และต่อมาได้ทรงตั้งโบราณคดีสโมสรขึ้น เมื่อ ร.ศ. 126 (พ.ศ. 2450) พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงรับเป็นพระราชธุระในหน้าที่สภานายกเอง กรรมการหอพระสมุดพยายามหาหนังสือเก่ามารวบรวมไว้ในหอพระสมุดได้มากและผู้ที่เป็นสมาชิกในโบราณคดีสโมสรหลายคน ได้ช่วยกันตรวจสอบหนังสือพระราชพงศาวดารที่หอพระสมุดรวบรวมไว้ ถ้ามีข้อสงสัยก็นำความขึ้นกราบบังคมทูล ฯ หารือ และได้รับพระราชทานกระแสพระบรมราชวินิจฉัยเนือง ๆ จนในที่สุด ได้รับพระราชทานพระบรมราชวินิจฉัยในเรื่องหนังสือพระราชพงศาวดารในเวลาก่อนพระองค์เสด็จสวรรคตเพียง 2 เดือนเศษ...[15]

---

[14]สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ, "ตำนานหนังสือพระราชพงศาวดาร," เรื่องเดิม, หน้า 5-6.

[15]เรื่องเดียวกัน, หน้า 6.

ปรากฏว่า หนังสือพระราชพงศาวดารที่กรรมการหอพระสมุดหาต้นฉบับได้ในรัชกาลที่ 5 นั้น มี 5 ความ คือ พระราชพงศาวดารฉบับหลวงประเสริฐอักษรนิติ์ พระราชพงศาวดารฉบับจุลศักราช 1145 พระราชพงศาวดารฉบับที่ชำระในจุลศักราช 1157 พระราชพงศาวดารฉบับที่ได้ต้นฉบับมาจากเมืองเพชรบุรี และฉบับพระจักรพรรดิพงศ์ (จาด) และพระราชพงศาวดารฉบับพระราชหัตถเลขา ด้วยเหตุที่หนังสือพระราชพงศาวดารทั้ง 5 ความนี้ มีความต่างกันจึงทำให้ทราบได้ว่า หนังสือพระราชพงศาวดารมีอยู่ก่อนพระราชพงศาวดารฉบับพิมพ์ 2 เล่มแล้ว ในรัชกาลพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว ใน พ.ศ. 2454 นายเสถียรรักษา (กองแก้ว) มอบหนังสือพระราชพงศาวดารแก่หอพระสมุดอีก 1 ฉบับ ต้นฉบับเขียนครั้งกรุงธนบุรีเมื่อ จ.ศ. 1136 (พ.ศ. 2317) สำนวนเก่ากว่าฉบับจุลศักราช 1145 (พ.ศ. 2326) แต่หอพระสมุดได้หนังสือพระราชพงศาวดารฉบับนี้ไว้เพียงเล่มเดียว จึงไม่อาจทราบได้ว่า ความขึ้นต้นและลงท้ายเพียงไร และกี่เล่มจบ แต่ได้ความรู้เพิ่มขึ้นอีกว่า หนังสือพระราชพงศาวดารความพิสดารมีมาแต่ครั้งกรุงเก่าแน่ ฉบับจุลศักราช 1145 แต่งหรือชำระครั้งกรุงธนบุรี สำนวนจึงผิดกับฉบับจุลศักราช 1136 นอกจากนี้ปรากฏว่า ศักราชที่ลงไว้ในฉบับจุลศักราช 1136 ยังตรงกับศักราชในฉบับหลวงประเสริฐอักษรนิติ์ ทำให้ทราบได้ว่าศักราชที่ลงในหนังสือพระราชพงศาวดารเพิ่มมาคลาดเคลื่อนเมื่อชำระในครั้งกรุงธนบุรี หรือในกรุงรัตนโกสินทร์นี้เอง และน่ายินดีที่หนังสือพระราชพงศาวดารทุก ๆ ฉบับที่หอพระสมุดวชิรญาณได้ต้นฉบับมา บังเอิญมีข้อความตอนพระเจ้ากรุงศรีสัตนาคนหุต คืนพระแก้วฟ้าแด่สมเด็จพระมหาจักพรรดิด้วยกันทุกฉบับ ซึ่งทำให้เปรียบเทียบสำนวนความตอนนี้จากหนังสือพระราชพงศาวดารทุกฉบับได้ว่าแตกต่างกันอย่างไร[16]

หนังสือพระราชพงศาวดารฉบับความเก่าที่มีฉบับอยู่ในหอสมุดแห่งชาติเท่าที่ทราบกันในปัจจุบัน มี 8 ฉบับ ดังนี้

---

16 เรื่องเดียวกัน, หน้า 8 – 12.

1. พระราชพงศาวดารกรุงศรีอยุธยาฉบับหลวงประเสริฐอักษรนิติ์ ความตอนต้นกล่าวถึงการสถาปนาพระพุทธรูปพนัญเชิงในจุลศักราช 686 (พ.ศ. 1867) การสถาปนากรุงศรีอยุธยาในจุลศักราช 712 (พ.ศ. 1893) และลำดับเหตุการณ์ไปจนถึงปลายรัชสมัยสมเด็จพระนเรศวร

2. พระราชพงศาวดารกรุงศรีอยุธยาฉบับจุลศักราช 1136 หอพระสมุดวชิรญาณได้ต้นฉบับมาเพียงเล่มเดียว เป็นบันทึกเหตุการณ์ตอนปลายรัชสมัยสมเด็จพระมหาจักรพรรดิเมื่อได้พระราชทานพระแก้วฟ้า ราชบุตรี แก่พระเจ้ากรุงศรีสัตนาคนหุต จนถึงสมัยสมเด็จพระมหินทราธิราช จุลศักราช 931 (พ.ศ. 2112) เมื่อพระเจ้าหงสาวดียกทัพมาประชิดกรุงศรีอยุธยา

3. พระราชพงศาวดารกรุงศรีอยุธยาฉบับจุลศักราช 1145 หอพระสมุดวชิรญาณได้ต้นฉบับเพียง 2 เล่ม กล่าวถึงเหตุการณ์ในรัชการสมเด็จพระมหาจักรพรรดิ เล่มหนึ่ง และเป็นเหตุการณ์ในรัชกาลสมเด็จพระมหาธรรมราชา เล่มหนึ่ง เฉพาะพระราชพงศาวดารฉบับนี้ยังมิได้มีการพิมพ์เผยแพร่

4. พระราชพงศาวดารกรุงเก่าฉบับพระจักรพรรดิพงศ์ (จาด) มีความตั้งแต่สร้างกรุงศรีอยุธยา จนถึง แผ่นดินสมเด็จพระเชษฐาธิราช ในจุลศักราช 1089 (พ.ศ. 2270)

5. พระราชพงศาวดารฉบับพันจันทนุมาศ (เจิม) มี 22 เล่มสมุดไทย ชำระครั้งรัชกาลพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก ราวจุลศักราช 1157 (พ.ศ. 2338) กล่าวถึงเหตุการณ์ ตั้งแต่ สมเด็จพระรามาธิบดีที่ 1 (พระเจ้าอู่ทอง) สร้างกรุงศรีอยุธยาเป็นต้นมา จนถึงสิ้นกรุงศรีอยุธยา เหตุการณ์ในสมัยกรุงธนบุรี พอเริ่มความตอนต้นกรุงรัตนโกสินทร์ก็หมดฉบับ

6. พระราชพงศาวดารฉบับสมเด็จพระพนรัตน์ วัดพระเชตุพน กล่าวถึงเหตุการณ์สมัยกรุงศรีอยุธยา ตั้งแต่ การสถาปนากรุงศรีอยุธยา จนถึงเหตุการณ์เมื่อเสียกรุงศรีอยุธยาใน พ.ศ. 2310 เหตุการณ์สมัยกรุงธนบุรี และสมัยรัตนโกสินทร์ ถึง จ.ศ. 1154 (พ.ศ. 2335)

7. พระราชพงศาวดารฉบับพระราชหัตถเลขา บันทึกเหตุการณ์ตามลำดับรัชกาล ตั้งแต่สถาปนากรุงศรีอยุธยาจนถึงสมัยกรุงรัตนโกสินทร์เพียงจุลศักราช 1152 (พ.ศ. 2333)

8. พระราชพงศาวดารกรุงสยาม จากต้นฉบับของบริติชมิวเซียม กรุงลอนดอน ให้เรื่องราวตั้งแต่การสร้างเมืองสวรรคโลกก่อนสมัยสร้างกรุงศรีอยุธยา บันทึกเหตุการณ์ตามลำดับรัชกาลตั้งแต่สถาปนากรุงศรีอยุธยา เหตุการณ์สมัยจลาจล เหตุการณ์สมัยกรุงธนบุรีเป็นลำดับไป จนถึงจุลศักราช 1146 (พ.ศ.2327) อันเป็นปีที่ 3 ในรัชกาลที่ 1 แห่งกรุงรัตนโกสินทร์

หนังสือพระราชพงศาวดารกรุงรัตนโกสินทร์ฉบับสำคัญ ๆ มี 2 ฉบับ คือ

1. พระราชพงศาวดารกรุงรัตนโกสินทร์ ฉบับสมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอกรมพระยาดำรงราชานุภาพ มี 3 เล่ม กล่าวถึงเหตุการณ์สำคัญ ๆ ตั้งแต่รัชสมัยพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก จนถึง รัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว

2. พระราชพงศาวดารกรุงรัตนโกสินทร์ ฉบับเจ้าพระยาทิพากรวงศ์ (ขำ บุนนาค) มี 4 เล่ม บรรยายเหตุการณ์สำคัญ ๆ ตั้งแต่รัชสมัยของพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก จนถึงรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว

<u>หนังสือชุดประชุมพงศาวดาร</u> คือ หนังสือที่ได้รวบรวมเรื่องพงศาวดาร เกร็ดความรู้ที่สำคัญ ๆ ต่าง ๆ และได้จัดพิมพ์ไว้ด้วยกันเป็นภาค ๆ บางภาคแบ่งออกเป็นตอน ๆ ประกอบด้วยเรื่องความรู้หลายเรื่อง แต่ละภาคมีเรื่องราวจบบริบูรณ์ เพื่อความสะดวกในการใช้ศึกษาค้นคว้า หนังสือชุดประชุมพงศาวดารมีที่มาดังนี้

สมเด็จพระนางเจ้าพระมาตุฉา[17] มีพระประสงค์จะพิมพ์หนังสือแจกในงานศพหม่อมเจ้าคนัยวรนุช ท.จ. ในสมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ เจ้าฟ้า

---

[17]สมเด็จพระนางเจ้าพระมาตุฉา คือ สมเด็จพระพันวัสสาอัยยิกาเจ้า

จาตุรนต์รัศมี กรมพระจักรพรรดิพงศ์ ซึ่งพระองค์ได้ทรงบำรุงเลี้ยงแต่ยังเยาว์ และได้ทรงพระกรุณาอุปการะมาตลอดจนสิ้นชีพิตักไษย เมื่อ ณ วันพฤหัสบดีที่ 5 ธันวาคม แรม 12 ค่ำ เดือน 12 ปีชวด จัตวาศก พ.ศ. 2455 มีรับสั่งให้กรรมการหอพระสมุดวชิรญาณเลือกหาเรื่องหนังสือ ซึ่งควรจะพิมพ์ให้เป็นการพระกุศลสาธารณประโยชน์ กรรมการเห็นพร้อมกันว่าในสมัยนี้มีผู้เอาใจใส่ในการศึกษาโบราณคดีมีพงศาวดารเป็นต้น ตามพระราชนิยมของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว และพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว มากขึ้นกว่าแต่ก่อน แต่ความลำบากของผู้ศึกษามีอยู่ ด้วยจะหาหนังสือตรวจสอบได้ด้วยยาก ด้วยหนังสือพงศาวดารและตำนานเก่าโดยมากยังมิได้พิมพ์บ้าง พิมพ์แล้วแต่จำหน่ายหมดไปเสียแล้วบ้าง บางทีที่พอจะหาได้ ก็เป็นฉบับที่วิปลาศคลาดเคลื่อนไม่สมควรจะใช้ในการตรวจสอบศึกษาไปเสียบ้าง ความต้องการหนังสือพงศาวดารและตำนานเก่าที่เป็นฉบับดีจึงมีอยู่แก่ผู้ศึกษาอยู่ทั่วไป...

หนังสือพงศาวดารและตำนานในไทยที่พิมพ์แล้วก็มี ที่ยังไม่แพร่หลายยังมีหลายเรื่อง บางเรื่องเป็นเรื่องยาวซึ่งควรจะพิมพ์เฉพาะเรื่อง บางเรื่องเป็นเรื่องดี แต่เรื่องไม่สู้ยาวควรรวมหลายเรื่องพิมพ์เป็นเล่มเดียวได้ ถ้าพิมพ์หนังสือพงศาวดารและตำนานเหล่านี้ให้แพร่หลายได้หมด จะเป็นคุณแก่การศึกษาไม่น้อยทีเดียว กรรมการได้นำความเห็นดังกล่าวมานี้ขึ้นกราบบังคมทูลสมเด็จพระมาตุฉาพระองค์ทรงดำริเห็นชอบด้วยจึงมีรับสั่งให้พิมพ์หนังสือพงศาวดารเป็นของประทานแจกในงานศพ หม่อมเจ้าดนัยวรนุช [18]

กรรมการหอพระสมุดวชิรญาณ จึงได้เลือกหนังสือ 6 เรื่อง จัดพิมพ์เป็น

---

[18]สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ, "คำนำ" ประชุมพงศาวดารฉบับหอสมุดแห่งชาติ. เล่ม 1 (พระนคร: ก้าวหน้า, 2506), หน้า (2)-(3), (6).

หนังสือประชุมพงศาวดารภาคที่ 1 ขึ้นเป็นครั้งแรกในโอกาสนั้น นับตั้งแต่มีการจัดพิมพ์หนังสือประชุมพงศาวดารภาคที่ 1 ใน พ.ศ. 2457 ได้มีการจัดพิมพ์หนังสือชุดประชุมพงศาวดารขึ้นเป็นภาค ๆ ติดต่อกันมาเป็นลำดับจนถึงปัจจุบันรวมทั้งสิ้น 81 ภาค

หนังสือชุดประชุมพงศาวดารให้ความรู้ต่าง ๆ สรุปได้ดังนี้.

1. พงศาวดารชาติไทย ให้ความรู้ด้านประวัติความเป็นมาของชนชาติไทย

2. ความรู้เกี่ยวกับเรื่องพงศาวดารเมืองต่าง ๆ ของไทย และชาติต่างๆ ที่เกี่ยวข้องกับไทย เช่น เขมร มอญ ญวน พม่า เป็นต้น

3. ตำนานต่าง ๆ เช่น ตำนานเมือง ตำนานสถานที่ และตำนานความรู้ต่าง ๆ

4. จดหมายเหตุต่าง ๆ ทั้งจดหมายเหตุโหร จดหมายเหตุเกี่ยวกับการศึกสงคราม และ จดหมายเหตุของชาวต่างประเทศ ซึ่งเป็นเอกสารสำคัญ บันทึกเหตุการณ์ในประวัติศาสตร์ของชาวไทยทั้งเรื่องภายในประเทศและที่เกี่ยวกับชาติอื่น ๆ

5. สนธิสัญญาทางไมตรี และหนังสือสัญญาค้าขายกับชาวต่างประเทศ

6. คำให้การต่าง ๆ ซึ่งจดจากปากคำของผู้รู้เห็นเหตุการณ์

7. ชีวประวัติ เช่น พระราชประวัติพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว ประวัติของเจ้าพระยาวิชเยนทร์ เป็นต้น

8. ทำเนียบนาม ให้ข้อเท็จจริงเกี่ยวกับบุคคล เช่น บัญชีพระนาม พระโอรสธิดาในกรมพระราชวังบวรสถานมงคล ตั้งแต่รัชกาลที่ 1 ถึงรัชกาลที่ 5 ตารางพระนามกษัตริย์ไทยตั้งแต่สมัยสุโขทัย ทำเนียบข้าราชการเมืองนครศรีธรรมราช พร้อมกับศักดินาสมัยรัชกาลที่ 2 เป็นต้น

9. สภาพภูมิศาสตร์ ให้ความรู้เกี่ยวกับลักษณะภูมิประเทศสภาพของบ้านเมือง และโบราณสถานของไทย และลักษณะภูมิประเทศของต่างประเทศ

10. การปกครอง ความรู้เรื่องการปกครองนี้มีกล่าวแทรกอยู่ในพงศาวดารเรื่องของบ้านเมืองแทบทุกเรื่อง มีทั้งเรื่องการปกครองของไทย และของบ้านเมืองอื่น ๆ วิธีการปกครองบ้านเมืองในสมัยโบราณ แบบแผนการปกครอง การจัดการในด้านทหาร และ พลเรือน เป็นต้น

2.3 จดหมายเหตุ หมายถึง หนังสือบอกข่าวคราวที่เป็นไป [19] ในสมัยโบราณ จดหมายเหตุ หมายถึง การจดบันทึกข่าวคราวหรือเหตุการณ์เรื่องหนึ่ง ๆ ที่เกิดขึ้นในวัน เดือน ปี นั้น ๆ [20] แต่ในปัจจุบันความหมายของคำว่า จดหมายเหตุ ได้เปลี่ยนแปลงไปจากเดิม คือหมายถึง เอกสารที่สิ้นกระแสการปฏิบัติงานแล้ว แต่มีคุณค่าด้านการค้นคว้าอ้างอิง (Archive) และเอกสารเหล่านี้มีอายุตั้งแต่ 25 – 50 ปี จึงเรียกว่า จดหมายเหตุ หรือ บรรณสาร[21]

ลักษณะการบันทึกจดหมายเหตุ การบันทึกจดหมายเหตุของไทยในสมัยโบราณ ส่วนมากบันทึกโดยผู้ที่รู้หนังสือและรู้ฤกษ์ยามดี ในการบันทึกเหตุการณ์นั้น ผู้บันทึกจะ จด วัน เดือน ปี และ ฤกษ์ยามดูงก่อน แล้วจึงจดเหตุการณ์ที่เห็นว่าสำคัญลงไว้ ซึ่งโดยมากจะจดในวัน เวลา ที่มีเหตุการณ์เกิดขึ้น หรือ ในวัน เวลาที่ใกล้เคียงกันกับที่ผู้จดบันทึกได้พบเห็นเหตุการณ์นั้น ๆ ด้วยเหตุนี้ เอกสารประเภทนี้จึงมักมีความถูกต้องในเรื่อง วัน เดือน ปี ยิ่งกว่าตำนานหนังสืออื่น ๆ

จดหมายเหตุเรื่องราวของชาติไทย ได้มีการบันทึกไว้โดยบุคคลต่าง ๆ ดังนี้.

1. จดหมายเหตุของหลวง ได้แก่ จดหมายเหตุที่ทางฝ่ายบ้านเมืองได้

---

[19] พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2493., หน้า 270

[20] สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ พรมพระยาดำรงราชานุภาพ, "ตำนานหนังสือพระราชพงศาวดาร," เรื่องเดิม, หน้า 28

[21] ทรงสรรค์ นิลกำแหง, กองจดหมายเหตุแห่งชาติกรมศิลปากร, เอกสารบรรณารักษศาสตร์, เล่ม 12/2514 (พระนคร:จุฬาลงกรณมหาวิทยาลัย,2514), หน้า 2

บันทึกขึ้นไว้ ในสมัยกรุงศรีอยุธยานั้นมีธรรมเนียมเก่าว่า เป็นหน้าที่ของนายเสน่ห์ และนายสุจินดา หุ้มแพร มหาดเล็ก ที่จะต้องจดหมายเหตุการณ์ต่าง เก็บไว้ ในหอศาสตราคม[22] เหตุการณ์ที่บันทึกในจดหมายเหตุของหลวง เป็นเหตุการณ์ที่เกี่ยวกับกษัตริย์และบ้านเมือง เช่น ในสมัยกรุงธนบุรี มี จดหมายรายวันทัพ ครางปราบเมืองพุทไธมาศ และ เขมร เมื่อ พ.ศ. 2314 สมัยกรุงรัตนโกสินทร์ มีจดหมายเหตุเมื่อพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัวสวรรคต จดหมายเหตุหอศาสตราคมเรื่องพระราชพิธีต่าง ๆ กรุงรัชกาลที่ 4 จดหมายเหตุเสด็จหว้ากอ และจดหมายเหตุเรื่องราชทูตไทยไปอังกฤษ เมื่อ พ.ศ. 2400 เป็นต้น

2. <u>จดหมายเหตุโหร</u> เป็นเอกสารที่เกิดขึ้นเนื่องจากโหรซึ่งเป็นผู้ที่รู้หนังสือ และฤกษ์ยาม เป็นผู้จดเหตุการณ์ไว้ ภายหลังได้นำมารวบรวมและเรียบเรียงเหตุการณ์เข้าด้วยกัน ลักษณะที่โหรจดหมายเหตุนั้น คือ ในสมัยโบราณ โหรหรือ บุคคลอื่น ๆ ที่สนใจในเรื่องฤกษ์ยาม จะทำปฏิทินขึ้นทุกวัน และฤกษ์ยามไว้ตลอดทั้งปี และมีที่ว่างไว้สำหรับให้จดเหตุการณ์ต่างๆ ลงในปฏิทินนั้น เหตุการณ์ที่โหรจดไว้โดยมากเป็นเหตุการณ์เกี่ยวกับดวงดาว นอกจากนี้ หากวันใด เวลาใด มีเหตุการณ์ที่สำคัญควรแก่การจดจำเกิดขึ้น ก็จะจดลงไว้ในปฏิทินของวันนั้นด้วย เพื่อการศึกษาทางโหราศาสตร์ วันใดไม่มีเหตุการณ์ที่สมควรจะบันทึก ก็ทิ้งปฏิทินให้ว่างไว้ นาน ๆ เข้าก็รวมปฏิทินปีที่ล่วงมาแล้วเข้าด้วยกัน แล้วนำมาจดวัน ฤกษ์ยาม และเหตุการณ์รวมไว้เป็นสังเขปอีกครั้งหนึ่ง เรียกว่า ปูม แต่การจดเหตุการณ์ลงในปฏิทินเช่นนี้ ย่อมมีผู้จดไว้หลายคนด้วยกัน แต่ละคนก็ย่อมจดเหตุการณ์แตกต่างกันไปบ้างแล้วแต่การรู้เห็นเหตุการณ์และความนิยม ดังนั้น การจดหมายเหตุลงปฏิทินโดยบุคคลต่าง ๆ จึงปรากฏเหตุการณ์ตรงกันบ้าง ต่างกันบ้าง[23]

---

[22] สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ, "ตำนานหนังสือพระราชพงศาวดาร," เรื่องเดียวกัน หน้าเดียวกัน.

[23] กรมศิลปากร, "คำนำ," <u>ประชุมพงศาวดารฉบับหอสมุดแห่งชาติ</u>. เล่ม 4. (พระนคร: ก้าวหน้า, 2507), หน้า (7) – (8).

3. จดหมายเหตุหรือบันทึกของชาวต่างประเทศ เอกสารเล่าเรื่องราวของชนชาติไทยที่เก่าที่สุด ที่ได้บันทึกไว้โดยชาวต่างประเทศ ได้แก่ เอกสารของจีน ซึ่งเป็นการบันทึกเรื่องเกี่ยวกับพระราชไมตรีระหว่างจีน และ ไทย ตั้งแต่สมัยโบราณเป็นต้นมา จนถึงสมัยกรุงศรีอยุธยา และกรุงธนบุรี[24] ส่วนจดหมายเหตุของชาวต่างชาติอื่น ๆ ซึ่งเข้ามาติดต่อเป็นไมตรีในสมัยกรุงศรีอยุธยาที่สำคัญ ๆ เท่าที่มีต้นฉบับอยู่ในปัจจุบัน เป็นจดหมายเหตุของชาวยุโรปซึ่งเดินทางเข้ามาติดต่อในเรื่องการค้าขาย และเผยแพร่ศาสนาในรัชสมัยสมเด็จพระนารายณ์ราชปลายพุทธศตวรรษที่ 22 เป็นต้นมา

2.4 คำให้การ เป็นการจด หมายเหตุ ประการหนึ่ง ซึ่งรัฐบาลให้ถามเรื่องราวที่มีความสำคัญน่ารู้ หรือ เป็นประโยชน์ไว้จากผู้ที่รู้เห็น เป็นประเพณีมาแต่โบราณว่า หากประเทศใดได้ชาวต่างประเทศที่รู้การงานบ้านเมืองมาก็ดี หรือคนในประเทศของตนได้ไปรู้เห็นการงานบ้านเมืองต่างประเทศมาก็ดี หากการงานบ้านเมืองต่างประเทศนั้นเป็นประโยชน์ ก็นำตัวชาวต่างประเทศหรือชาวเมืองของตนที่ได้ไปรู้ไปเห็นการงาน ไปให้เจ้าพนักงานซักไซ้ไต่ถามข้อความที่ต้องการทราบแล้วจดเป็นคำให้การขึ้นไว้ ในสมัยโบราณหากมีการทำสงครามกันในระหว่างประเทศ วิธีสอบถามเช่นนี้ยิ่งสำคัญ เพราะเป็นทางที่จะได้ความรู้ ภูมิประเทศกำลังข้าศึก ตลอดจนพงศาวดาร และขนบธรรมเนียมของข้าศึก ในสมัยเมื่อไทยกับพม่าทำสงครามกัน พม่าจับคนไทยไปได้ ก็ได้สอบถามคำให้การไว้ คำให้การที่เป็นที่รู้จักกันก็คือ คำให้การชาวกรุงเก่า หอพระสมุดวชิรญาณได้มาจากพม่าซึ่งได้แปลและพิมพ์เผยแพร่ เมื่อ พ.ศ. 2457 [25]

---

[24] พระเจนจีนอักษร (สุดใจ ตัณฑากาศ) (ผู้แปล) "จดหมายเหตุจีนว่าด้วยกรุงสยามแต่โบราณ," ประชุมพงศาวดาร. เล่ม 4 (พระนคร:องค์การค้าของคุรุสภา,2510), หน้า 42 – 111

[25] สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ,"คำอธิบายเรื่องคำให้การ,"ประชุมพงศาวดารฉบับหอสมุดแห่งชาติ.เล่ม 5 (พระนคร:ก้าวหน้า, 2507), หน้า 278.

2.5 เอกสารทางกฎหมาย ในปัจจุบันคำว่ากฎหมาย หมายถึงระเบียบข้อบังคับหรือกฎเกณฑ์ ซึ่งรัฐาธิปัตย์ประกาศให้ใช้บังคับในหมู่ประชาชนใต้ความปกครอง ซึ่งถ้าไม่ปฏิบัติตาม ผลร้ายไม่อย่างใดอย่างหนึ่งจะตกอยู่แก่ผู้ฝ่าฝืน แต่ในสมัยโบราณ คำว่า กฎหมาย มิได้ใช้เป็นศัพท์รวมสำหรับเรียกชื่อระเบียบกฎเกณฑ์หรือข้อบังคับตามที่กล่าวมาข้างต้น ความหมายดั้งเดิมของ กฎหมาย มีอยู่ในกฎหมายกรุงศรีอยุธยา คือ หมายถึงการบันทึกคำฟ้องในคดีความเรื่องใดเรื่องหนึ่งไว้เป็นหลักฐาน ส่วนตัวกฎหมายที่ใช้บังคับนั้น เรียกชื่อเป็นเอกเทศแต่ละอย่างว่า พระอัยการบ้าง พระราชบัญญัติบ้าง พระราชกำหนดบ้าง หรือ พระราชกฤษฎีกาบ้าง[26]

เอกสารทางกฎหมายที่เก่าแก่ที่สุดของไทย ได้แก่ กฎหมายที่ใช้กันอยู่ในเมืองต่างๆ ในอาณาเขตที่เป็นอาณาจักรสุโขทัย เป็นกฎหมายที่จารึกไว้ในศิลาจารึกหลักที่ 7 ก. หรือ หลักที่ 38 ศิลาจารึกกฎหมายลักษณะโจร ซึ่งเชื่อกันว่าเป็นกฎหมายในสมัยอยุธยา ทางอาณาจักรล้านนามีกฎหมายที่เรียกว่า มังรายศาสตร์ เป็นกฎหมายของพระเจ้ามังรายกษัตริย์ล้านนา ซึ่งทรงสร้างเมืองเชียงใหม่ ส่วนอาณาจักรอยุธยา มีกฎหมายใช้ตั้งแต่ครั้งแผ่นดินสมเด็จพระรามาธิบดีที่ 1 (พระเจ้าอู่ทอง) และต่อมาในแผ่นดินสมเด็จพระบรมไตรโลกนาถ ได้มีการออกกฎหมายเพิ่มเติมอีกหลายฉบับ กฎหมายสมัยอยุธยานี้ใช้สืบต่อมาจนถึงสมัยกรุงรัตนโกสินทร์ แต่เนื่องจากในสมัยกรุงรัตนโกสินทร์นั้น ปรากฏว่าบทพระอัยการฟั่นเฟือนไปเป็นอันมาก พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก จึงมีพระบรมราชโองการให้มีการพิจารณาตรวจชำระกฎหมายต่าง ๆ ซึ่งใช้กันมาตั้งแต่ครั้งกรุงศรีอยุธยาให้ถูกต้องตามพระบาลีและเนื้อความ และทรงชำระดัดแปลงบทพระอัยการที่วิปลาศให้เป็นไปอย่างยุติธรรม เรียกกฎหมายนี้ว่า กฎหมายตราสามดวง ซึ่งได้ใช้สืบต่อมาจนถึงสมัยรัชกาลที่ 5 จึงได้มีการปรับปรุงแก้ไขกฎหมายให้ทันสมัยขึ้นใหม่

---

[26] ม.ร.ว. เสนีย์ ปราโมช, ปาฐกถาเรื่องกฎหมายสมัยกรุงศรีอยุธยา (พระนคร: สิวพร, 2510), หน้า 1.

เอกสารประเภทนี้ นอกจากจะให้ความรู้ในเรื่องตัวบทกฎหมายแล้ว ยังเป็นเอกสารที่มีประโยชน์ ให้ความรู้ และแนวความคิดในด้านประวัติศาสตร์ การปกครอง สังคม วัฒนธรรม และจารีตประเพณี และภาษาศาสตร์อีกด้วย.

ศูนย์วิทยทรัพยากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย